

BOSHLANG‘ICH SINFDA INTERFAOL METODLAR ORQALI TINISH BELGILARINI O‘RGATISH

*Navoiy Davlat Pedagogika universiteti 2-kurs magistranti
Siddiqova Sabohat Sharofiddinovna*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinfda tinish belgilarini o‘rgatishda samarali bo‘lgan interfaol metodlardan foydalanish tajribalari yoritiladi va dars jarayonida qo‘llanishi va ularning o‘quvchilarga ta’siri tahlil qilinadi.

Annotation: This article will highlight the experiences of using interactive techniques that are effective in teaching punctuation in the primary class and analyze their application in the course of the lesson and their impact on students.

Аннотация: В данной статье будет освещен опыт использования интерактивных методов, эффективных при обучении пунктуации в начальной школе, и проанализировано их применение в процессе урока и их влияние на учащихся

Boshlang‘ich ta’lim – o‘quvchilarda savodxonlikni shakllantirish va ularga o‘qish-yozish ko‘nikmalarini o‘rgatishning muhim bosqichidir. Aynan ushbu davrda o‘quvchilar til qonuniyatlarini o‘zlashtirishni boshlaydilar va bu ularning keyingi ta’lim jarayoniga mustahkam poydevor yaratadi. Bu jarayonda tinish belgilarining o‘rni beqiyosdir, chunki ular matn mazmunini to‘g‘ri anglash, fikrlarni aniq va tushunarli ifodalashda asosiy vosita hisoblanadi. Shu sababli, tinish belgilarini o‘rgatish nafaqat grammatik ko‘nikma sifatida, balki kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish vositasi sifatida ham qaralishi zarur. Bugungi kunda ta’lim jarayonida an’anaviy yondashuvlarning o‘rnini bosib kelayotgan interfaol metodlar o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni dars jarayonida faol ishtirok etishga undash va mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qilmoqda. Interfaol metodlar darslarni monotondan qutqarib, o‘quvchilarni mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvga yo‘naltiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tinish belgilarini o‘rgatish masalasida interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati katta. Bu metodlar yordamida:

O‘quvchilarning qiziqishi oshadi;

Ularning mavzuni tezroq va yaxshiroq o‘zlashtirishiga yordam beradi;

Tinish belgilarining grammatik ahamiyati bilan birga, ularning matn tushunishdagi kommunikativ vazifalari ham ochib beriladi.

Mazkur maqolada boshlang‘ich sinfda tinish belgilarini o‘rgatishda samarali bo‘lgan interfaol metodlardan foydalanish tajribalari yoritiladi. Ushbu usullarning dars jarayonida qo‘llanishi va ularning o‘quvchilarga ta’siri tahlil qilinadi. Shu orqali,

boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun savodxonlikni oshirishda innovatsion yondashuvlarning o'rni ko'rsatib beriladi. Interfaol metodlardan foydalanib o'qitish nafaqat bilimlarni egallash, balki o'quvchilarning o'qituvchi bilan hamkorlikda faol muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ham asosiy vositadir. Bu esa, Prezident qarorlari va ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan davlat dasturlari talablariga hamohangdir. Shu sababli, boshlang'ich ta'limda tinish belgilarini interfaol metodlar orqali o'rgatish masalasi dolzarb va amaliy ahamiyatga ega mavzulardan biridir.

Boshlang'ich ta'lim – o'quvchilarning intellektual, ma'naviy va axloqiy rivojlanishining muhim bosqichi bo'lib, bu jarayon bolalarda savodxonlikni shakllantirish va ularning kelgusidagi ta'lim uchun poydevor yaratish bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, tinish belgilarini o'rgatish orqali o'quvchilarning nutq madaniyati, matnni to'g'ri anglash va aniq ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirish o'quv jarayonining ajralmas qismidir. Shu bois, davlatimiz ta'lim sifatini oshirishga doir islohotlarida boshlang'ich ta'limni takomillashtirishga alohida e'tibor qaratmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'lim sifatini oshirish va yosh avlodning bilim darajasini yuksaltirish masalasini bir necha bor ta'kidlab o'tgan. Jumladan, 2019-yil 29-aprelda imzolangan "O'zbekistonda ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish strategiyasi" farmonida boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish va o'qitish samaradorligini oshirish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan. Ushbu farmonda "ta'lim-tarbiya jarayoniga ijodkorlik va innovatsion yondashuvlarni joriy qilish orqali o'quvchilarning ijodiy fikrlash va amaliy ko'nikmalarini shakllantirish" dolzarb vazifa sifatida qayd etilgan.

Shuningdek, Prezident Shavkat Mirziyoyevning quyidagi fikrlari ta'lim sohasi rivojlanishining asosiy yo'nalishlarini ko'rsatadi: "Yosh avlodni zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashga o'rgatish, ularning ijodkorligini rivojlantirish – bu davlatimizning eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir." Prezidentning ushbu so'zlari boshlang'ich ta'lim tizimida yangicha yondashuvlarni qo'llash zarurligini ko'rsatib beradi. Xususan, tinish belgilarini o'rgatishda innovatsion va interfaol usullardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali qilish mumkin. Bundan tashqari, 2020-yil 6-noyabrda tasdiqlangan "Ta'lim sifati bo'yicha Milliy dastur"da boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning mantiqiy fikrlash va yozma nutq ko'nikmalarini rivojlantirish alohida maqsad sifatida belgilangan. Ushbu dasturda interfaol metodlarni keng joriy etish hamda o'quvchilarning o'rganish jarayonida faolligini ta'minlash muhimligi ta'kidlangan. Shunday ekan, tinish belgilarini o'rgatishda interfaol metodlardan foydalanish nafaqat o'quvchilarning grammatik bilimlarini mustahkamlash, balki ularning mantiqiy fikrlash, ijodiy yondashuv va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Zamonaviy ta'lim talablari va davlatimiz rahbari tomonidan belgilangan maqsadlarga muvofiq, bunday usullarni amaliyotga keng joriy etish bugungi kunning

dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda tinish belgilarini o'rgatish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning mavzuni tezroq va qiziqish bilan o'zlashtirishiga yordam beradi. Quyida asosiy interfaol usullar va ularning dars jarayonida qo'llanilishi batafsil yoritiladi.

1. Klaster usuli

Klaster usuli o'quvchilarni mavzu bo'yicha mustaqil fikr yuritishga undaydi va ular orasida ijodiy hamkorlikni rivojlantiradi. Bu usul yordamida o'qituvchi tinish belgilarining vazifasi va turlari bo'yicha o'quvchilar bilan birgalikda ma'lumot to'playdi.

Amaliyotda qo'llanishi: Doskaga asosiy tinish belgilarining nomlari yoziladi (nuqta, vergul, undov va boshqalar). O'quvchilar guruhlariga bo'linib, har bir tinish belgisining qo'llanilish holatlari bo'yicha misollar yozadilar. Guruhlar o'z javoblarini taqdim etadi, o'qituvchi esa qo'shimcha izohlar kiritadi. Bu usul o'quvchilarning bilishini faollashtiradi va ular orasida muloqot ko'nikmasini rivojlantiradi.

2. O'yin orqali o'rgatish

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'yin orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishda faolroq bo'lishadi. Shu sababli tinish belgilarini o'rgatishda turli didaktik o'yinlardan foydalanish samaralidir.

Amaliyotda qo'llanishi: "To'g'ri belgini tanla": Matn beriladi, undagi tinish belgilarini o'quvchilar to'g'ri joylashtirishi kerak. "Belgilar jumboqi": Savollar asosida o'quvchilar qaysi tinish belgisi haqida gap ketayotganini topadilar. Masalan, "Gap oxirida qo'yilib, unda savol borligini bildiradi. Bu qanday belgi?" O'yin usullari bolalarning mavzuga qiziqishini oshirib, ularning mustaqil va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

3. Rolli o'yinlar

Rolli o'yinlar bolalarning muloqot va fikrni ifodalash ko'nikmalarini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Tinish belgilarini o'rgatishda bu usulni quyidagicha qo'llash mumkin:

Amaliyotda qo'llanishi: O'quvchilar kichik guruhlariga bo'linib, qisqa matnlar yozadilar va ularni ifodali o'qib beradilar. Bir guruh matnni atayin tinish belgilarini noto'g'ri qo'llagan holda o'qiydi, boshqa guruh esa xatolarni topib, tuzatadi. Bu usul o'quvchilarda kuzatuvchanlik va matnni mantiqiy tahlil qilish ko'nikmasini shakllantiradi.

4. Blits-so'rov

Bilimlari mustahkamlanadi. O'qituvchi savollarni tezkor tarzda berib, o'quvchilarning darhol javob berishini so'raydi.

Savollar namunasi:

"Nuqta qachon qo'llaniladi?"

“Vergul qanday vaziyatlarda ishlatiladi?”

“Undov belgisining asosiy vazifasi nima?”

Blits-so‘rov o‘quvchilarning mavzuni tushunganligini baholashda va ularni faol ishtirok etishga rag‘batlantirishda samarali hisoblanadi.

5. Ijtimoiy loyihalar

Tinish belgilarini o‘rgatishda kichik ijtimoiy loyihalarni tashkil qilish o‘quvchilarning ijodkorlik va jamoaviy ishlash ko‘nikmalarini oshiradi.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘quvchilar guruhlariga bo‘linib, bir mavzuga oid kichik matn yozadilar. Matnda turli tinish belgilaridan foydalanish sharti qo‘yiladi. Tayyor matnlar guruhlar o‘rtasida muhokama qilinadi va eng yaxshi ishlangan matn tanlanadi. Bu usul o‘quvchilarning matn yaratish ko‘nikmasini rivojlantirish bilan birga, ularni o‘z fikrlarini tinish belgilaridan foydalangan holda to‘g‘ri ifodalashga o‘rgatadi.

6. “Bahs va munozara” usuli

Bahs va munozara o‘quvchilarning mavzuni chuqur o‘rganishi, mantiqiy fikrlash va o‘z fikrini aniq ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. Tinish belgilarini o‘rgatishda bu usulni dars jarayonida samarali qo‘llash mumkin.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘qituvchi dars boshida mavzu bilan bog‘liq bir nechta savol beradi. Masalan:

“Vergulni noto‘g‘ri qo‘llash qanday xatolarga olib kelishi mumkin?”

“Tinish belgilarining noto‘g‘ri ishlatilishi matn mazmuniga qanday ta’sir qiladi?”

O‘quvchilar o‘z guruhlarida savolga javob topadi va fikrlarini himoya qiladi. Har bir guruh o‘z nuqtai nazarini bayon etadi, qolgan guruhlar esa ularning fikrlariga qo‘shimcha kiritadi yoki e’tiroz bildiradi. Bu usul bolalarning nafaqat mavzuni o‘zlashtirishini, balki muloqot madaniyatini rivojlantirishiga ham xizmat qiladi.

7. “Case-study” (Vaziyatlarni tahlil qilish) usuli

Bu metod orqali o‘quvchilar turli vaziyatlarni tahlil qilish orqali tinish belgilarining vazifasini chuqurroq tushunib olishadi.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘qituvchi matn yoki hikoyani o‘quvchilarga taqdim etadi. Ushbu matn tinish belgilarini noto‘g‘ri qo‘llash yoki butunlay tashlab ketish orqali qiyinlashtirilgan bo‘ladi. O‘quvchilar kichik guruhlarda matnni tahlil qilib, tinish belgilarini to‘g‘ri joylashtiradi va o‘z yechimini himoya qiladi. Guruhlar o‘z ishlari ustida muhokama olib boradi va o‘qituvchi yakuniy xulosani beradi.

Bu usul bolalarning tahliliy fikrlash qobiliyatini oshiradi va mavzuni real vaziyatlarga bog‘lash imkonini beradi.

8. “Davra suhbat” usuli

Davra suhbat tinish belgilarining ahamiyati va ularning kommunikativ vazifalari haqida kengroq fikr almashish uchun qo‘llaniladi.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘qituvchi o‘quvchilarga mavzuga oid savol beradi. Masalan:

“Nega har bir jumla nuqta bilan tugaydi?”

“Tinish belgilarining yo‘qligi matnni tushunishga qanday ta’sir qiladi?”

O‘quvchilar navbatma-navbat o‘z fikrlarini aytadilar. O‘qituvchi har bir fikrni tahlil qiladi va umumlashtiradi. Bu usul orqali bolalar mavzuga doir bilimlarini chuqurlashtiradi va nutq madaniyatini rivojlantiradi.

9. “Bumerang” usuli

Mazkur metod bolalarning mustaqil o‘qish va yozish ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘qituvchi o‘quvchilarga biror hikoya yoki matnni beradi, ammo unda barcha tinish belgilarini o‘chirib qo‘yadi. O‘quvchilar matnni mustaqil o‘qib chiqadi va kerakli tinish belgilarini o‘z joyiga qo‘yadi. Matnni to‘g‘ri tahrir qilgan o‘quvchilar o‘z yechimlarini sinf bilan baham ko‘radi. Bu usul bolalarning individual ishlash qobiliyatini oshiradi va ularni mustaqil tahlil qilishga o‘rgatadi.

10. “Tanish-bilish” usuli

Ushbu metod o‘quvchilarni tinish belgilarini joyida to‘g‘ri qo‘llashga o‘rgatish uchun mos keladi.

Amaliyotda qo‘llanishi: O‘quvchilarga matn beriladi, undagi tinish belgilarining ba’zilari to‘g‘ri, ba’zilari esa noto‘g‘ri qo‘yilgan bo‘ladi. O‘quvchilar matndagi xatolarni topib, ularni to‘g‘rilashlari kerak. Har bir o‘quvchi o‘z ishlari uchun izoh beradi va sabablarini tushuntiradi. Bu usul orqali o‘quvchilar o‘z bilimlarini mustahkamlash bilan birga, xatolarni tahlil qilish va to‘g‘ri javob topish qobiliyatini rivojlantiradilar.

Yuqorida keltirilgan interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning tinish belgilarini o‘rganishini samarali va qiziqarli qiladi. Bu usullar nafaqat grammatik bilimlarni shakllantiradi, balki o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash va ijodiy yondashuv qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. Shu sababli, o‘qituvchilarning darsni rejalashtirishda interfaol metodlardan keng foydalanishi muhim ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich ta’limda tinish belgilarini o‘rgatish o‘quvchilarning nafaqat grammatik ko‘nikmalarini rivojlantirish, balki ularning nutq madaniyati va fikrni to‘g‘ri ifodalash qobiliyatini shakllantirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy ta’lim tizimida interfaol metodlardan foydalanish orqali ushbu jarayonni yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin. Klaster, o‘yin, rolli o‘yinlar, blits-so‘rov, bahs-munozara, “Case-study” kabi metodlar o‘quvchilarning faolligini oshirish, ijodiy va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ta’lim sifatini oshirish va innovatsion yondashuvlarni joriy qilishga doir qarorlari boshlang‘ich ta’lim tizimida yangicha metodlarni keng joriy etish uchun mustahkam asos yaratmoqda. Ushbu usullar faqatgina bilimlarni o‘zlashtirish uchun emas, balki o‘quvchilarda mustaqil fikrlash va jamoada ishlash qobiliyatlarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Shunday ekan,

boshlang'ich sinf o'quvchilariga tinish belgilarini o'rgatishda interfaol metodlarni qo'llash orqali ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish va ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Bu nafaqat o'quvchilarning hozirgi bilim darajasini oshirish, balki ularni hayotda faol, ijodkor shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvlarni keng tatbiq etish o'qituvchilar uchun dolzarb vazifa bo'lib, ta'lim jarayonining yanada yuksak samara berishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekistonda ta'lim-tarbiya tizimini rivojlantirish strategiyasi" farmoni.
2. "Ta'lim sifati bo'yicha Milliy dastur" (2020-yil 6-noyabr).
3. Davydov V.V. "Bolalarda ijodiy va mantiqiy fikrlashni shakllantirish". – Moskva, 1996.
4. Shodmonova S.A. "Boshlang'ich sinflarda o'quv jarayonini tashkil qilishning psixologik xususiyatlari". – Toshkent, O'qituvchi, 2008.
5. G'ulomova R., Karimova M. "Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlar". – Toshkent, Sharq, 2018.
6. Xatamov M. "Grammatika o'qitish metodikasi". – Toshkent, O'qituvchi, 2010.
7. Karimov R., O'rinboeva N. "Tinish belgilarini o'rgatishda innovatsion usullar". – Toshkent, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligining umumta'lim maktablari uchun ona tili va adabiyot bo'yicha davlat ta'lim standartlari.
9. Mustafoeva D. "Darsda interfaol texnologiyalarni qo'llash usullari". – Toshkent, Fan va texnologiya, 2020.
10. Bogdanova G.N. "Boshlang'ich maktabda grammatikani o'qitish metodikasi". – Moskva, Prosveshchenie, 2009.